

לחקות את מנהגי האלילות הוא הכתוב בספר שמות (כג, כד): **ולא תעשה כמעשיהם, ולפני כן הוזכרו עמי כנען ובראשם האמורי. ואכן רש"י בחולין (עז).** כתב 'דרכי האמורי — ניהוש, וכתוב 'ולא תעשה כמעשיהם' — נראה שבדוקא נקט פסוק זה, כי בכך מתפרש מקור הביטוי 'דרכי האמורי' כאמור. ויש להוסיף עוד את הנאמר בתוספתא (שבת ז, כג): 'אין לך בכל העממין קשה יותר מן האמורי...'. (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' כב)

(ע"ב) 'חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום (רבנן ולפום. ר' דקדוקי סופרים) תלמידיהון' —
 ע' בבאורי אגדות 'נחלת יעקב' לגאון מליסא. — לחכמים, אפשר להקדים ולברכם ב'לחיים'
 ואח"כ לברך על היין, אך לא לתלמידים ולשאר כל אדם. כנראה גרסתו הפוכה מזו שלפנינו; —
 'מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו' לר"ר מרגליות (ב). — מגיל ארבעים ואילך, השתיה עיקר, והיין חביב
 מהפת (— 'חיי') לברך עליו תחילה. ואילו עד ארבעים, מברך על הפת תחילה).
 (עוד על מנהג אמירת 'לחיים' — ע' במובא בסנהדרין מג).

דף סח

ולבר קפרא דתני כלל גדול במעשר, מאי אבות ומאי תולדות איכא...' — יכול היה לתרץ לבר
 קפרא כתירוץ הראשון, שלכך שנה 'כלל גדול', משום כלל אחר השנוי עמו. אלא שנוח לגמרא
 לפרש טעם אחד לתנא דמתניתין ולבר קפרא. ועוד יש לומר שבר קפרא לא שנה 'עוד כלל אחר'
 בתוספתא שלו. (עפ"י רשב"א ועוד).

'גדול עונשו של שבת יותר משל שביעית דאילו שבת איתא בין בתלוש בין במחובר ואילו
שביעית בתלוש ליתא במחובר איתא, וגדול עונשה של שביעית יותר מן המעשר...' — מדברי
 הרמב"ם (בפרוש המשנה) נראה שמפרש: גדול עונשה של שבת, שהוא בסקילה החמורה, משביעית.
 ועוד חומרה נוספת — שאיסורי שבת בין בתלוש בין במחובר משא"כ בשביעית. וכמו כן גדול עונשה
 של שביעית ממעשר, כמו שאמרו (קדושין כ ועוד) שמוכר מטלטליו וביתו וכו'. וגדול עונש המעשר
 מפאה, שהרי האוכל טבל עונשו במיתה. (עפ"י מהרש"א. וע"ע פני יהושע).

'ואילו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתא' — פירוש, דבר שאינו ראוי לאכילת אדם
 אלא לאכילת בהמה, פטור מן המעשר. אבל דבר הראוי לאדם, גם אם עיקרו לבהמה, כגון כרשינים
 — חייב. [ופירות תרומה שעיקרם נועדו למאכל אדם — אסור ליתנם לבהמה]. (עפ"י תוס' יבמות סו:
 ד"ה כרשיני; ר"ש תרומות יא, ט).

'דאילו מעשר איתא בתאנה וירק ואילו פאה ליתא בתאנה וירק... ולקיטתו כאחת — למעוטי
תאנה, ומכניסו לקיום — למעוטי ירק' — דעת רבנו תם ור"ש בעלי התוספות (בתוס' כאן, בפסחים
 נו: בראש השנה יב. ובגדה נ. פאה א, ד. וכן כתב הרשב"א כאן), שאין חיוב פאה מן התורה אלא בדגן תירוש
 ויצהר, כי סתם 'קציר' שנאמר בפאה היינו תבואה. וכן נאמר בה כי תחבט זיתך וכי תבער כרמך.
 וחכמים תקנו בשאר פירות שלקיטתם כאחת, אבל באלו שאין לקיטתם כאחת ואין מכניסם לקיום
 — לא תקנו, שאין באלו ריוח לעניים.

אבל הרמב"ן חולק וסובר שמהתורה חייבים בפיאה גם בשאר אילנות, שהרי לא נאמר בפיאה 'דגן' כמו בתרומות ומעשרות. אלא שנתמעטו דברים שאין לקיטתם כאחת ואין מכניסם לקיום משום בטול עניים. וכן משמע לכאורה מדברי הרמב"ם (מתנות עניים ב), ששאר פירות האילן וכן הקטניות, או ירקות שמכניסם לקיום, כגון שומים, חייבים בפאה מן התורה. (וכן דעת הר' פורת — מובא בתורא"ש, והרשב"ם — מובא בריטב"א).

(והעירו המפרשים מכמה סוגיות, המורות לכאורה לכאן ולכאן: ע' ר"ש סיריליאו פאה א, ד; מנחת חינוך רטז, ריה, א; חזון איש — יו"ד רג, א. וע"ע אבי עזרי — ריש הלכות מתנות עניים).

כמו כן נחלקו הראשונים במעשר פירות האילן, אם מהתורה אין חיוב אלא בדגן תירוש ויצהר, או בכל שבעת המינים, או אף בכל פירות האילן. פירוט השיטות — ע' בבכורות נד.

'מתניתין בתינוק שנשבה לבין הנכרים...' — אף על פי שכלל הוא בכל מקום 'אונס רחמנא פטריה' — אין הדברים אמורים אלא לפטור מעונש מיתה או מלקות וכד', אבל לא לענין קרבן, ולכן אף תינוק שנשבה לבין הנכרים שהוא אנוס — חייב להביא קרבן להתכפר. (פני יהושע).

ואמנם, במסכת שבועות (יח) מבואר שהאנוס פטור מקרבן, אך נראה שיש הפרש במהות האנוס; יש 'אנוס' שנהג התר ברשות התורה, וארע שנכשל באיסור, (כגון אשה שפרסה גדה בשעת תשמיש שלא בשעת וסתה, שעל פי דין לא היה צריך לחוש לכך), אנוס כזה אינו צריך כפרה (כבזירה-דעה קפה, ד). אך יש שמעשהו לא נסמך על דין התורה, ואמנם אין להענישו, שהרי מה היה לו לעשות, אבל לכפרה הוא נצרך, שכן מעשהו נעשה שלא ברשות התורה. (עפ"י ברכת מרדכי ח"א ט, ח). ויש מי שחילק בין אנוס הנובע מחמת חסרון ידיעה ובירור, למצב שאי אפשר לו לידע בשום פנים, שהוא אנוס גמור ואינו צריך כפרה. (ע' שו"ת שאלת שמעון לר"ש הורחזי, כג מזו). ויש מי שהשיג על חילוק זה — חדושי הגר"ר בנגיס ח"א נט, ג).

— בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה יג, ט) כתב להסתפק האם יש איסור משום 'לפני עור לא תתן מכשול' בגרימת איסור לתינוק שנשבה בין הנכרים, כי מצד האחד הלא מבואר בסוגיא שחייב קרבן על חטאו — הרי שיש כאן גדר 'חטא' הטעון כפרה, מאידך יש לומר כיון שסוף סוף אנוס הוא, אין בזה לאו ד'לפני עור'. ונטה שם יותר לאיסור, כי איסור 'לפני עור' אין ענינו (רק) משום חטא שבין אדם לחברו, שגורם לחברו שייכשל, אלא היא עבירה שבין אדם למקום, שאסור לגרום לעבירה שתיעשה, והרי גם ללא ידיעת חברו באיסור, מכל מקום נעשית כאן עבירה. ואמנם לא החליט באופן נחרץ בשאלה זו, וכתב שיש צד להקל בדבר, בנידון האכילה לאדם שידוע שלא יברך, אם הוא בגדר 'תינוק שנשבה בין הנכרים', (ובאר שכן היא דעת המשנה-ברורה קסט סק"א). אלא שנטה יותר לאיסור הדבר, כאמור.

(נראה שלא צדד להתיר אלא בנידון המדובר שם, שעושה כן לצורך, כדי לקרב לאתו אדם לאמונה בה' ובתורתו ולקיום מצוות, אבל שלא לצורך, נראה מסברה שאין התר לסייע לאיסור, שאף אם אין בדבר משום 'לפני עור' דאורייתא, מכל מקום הלא מסייע לעבירה).

'... ותינוק שנשבה מביא קרבן כדאמר ריש פרק כלל גדול, ומצווין אנו להחיותו ואף לחלל עליו השבת בשביל הצלתו, ובהגהות מיימוניות פ"ו מהלכות דעות כתב דאין רשאין לשנאותו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה, ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים

מהאי טעמא, והביא כן מתשובת מהר"ם לובלין, כי אצלנו הוא קדם תוכחה, שאין אנו יודעין להוכיח, ודיינינן להו כאנוסין, ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לענין שאר הלכות'. (מתוך חזון איש – אה"ע ק"ה, 1).

'ותינוק שנשבה בין העכו"מ דינו כישראל ושחיתתו מותרת, שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב — לא יזיד לבלתי שב, אמנם אחר שהשתדלו עמו והוא מזיד וממאין לשוב — דינו כמומר. ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרת דינו. ומה שנחלקו אחרונים ז"ל בצדוקים בדורות האחרונים אי חשיבי כאנוסים, היינו בהכרעת שיעור הידיעה שיעור ממציות ישראל ושאוותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת, אי דיינינן להו כשיעור ידיעה למחשב מזיד, או לא ואכתי אנוסים הם, ובאמת צריך לדון על כל איש ואיש בפרט... וכמו כן אותן שאבותיו פרשו מדרכי הציבור והוא נתגדל ללא תורה, דינו כישראל לכל דבר, ונמי צריך למוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד, ואותו שדיינינן ליה כאנוס זוכין עירוב עבורו'. (מתוך חזו"א או"ח פ"ד).

ע"ע במובא בבבא-מציעא נט; ערכין טז; [ע"ז ו; שם לה; שם נז; מנחות יח].

ז'גר שנתגייר לבין הנכרים — פרשו הראשונים, שנתגייר בפני שלשה ולא הודיעוהו מצות שבת. ואף על פי שצריך להודיע לגר מקצת מצוות, קלות וחמורות — אין זה מעכב את הגירות מלחול. (כן כתב הנמוקי-יוסף והריטב"א ביבמות מז, וכתבו לשמוע זאת מסוגיתנו. והובא בבית יוסף (י"ד רסו). וב'חדושי הגהות' (שעל הטור, שם) תמה על הוכחה זו, שמא הודיעוהו מקצת מצוות, רק מצות שבת לא הודיעו. וע"ע בחדושי הריטב"א כאן; מאירי; מגדים חדשים.

יודגש שאין כאן חסרון בקבלת המצוות, כי קבל כל מה שישראל חייבים, אלא שאינו יודע דיני ישראל. ואפילו אם לא הודיעוהו כלום, אף לא מעיקרי אמונה — גירותו גירות. וכן משמע ברמב"ם ובשולחן ערוך (שם יב). עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קנט וח"ב קכד וח"ג צ, קו, ע"ש).

זו לשון רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק המלא — נד. מכת"י):

'עיקר היהדות בקריאת שם ישראל, כמו שנאמר זה יאמר לה' אני וגו' ובשם ישראל יכנה (ישעיה מד), שלא יהיה לו רק מעלה זו שמכונה בשם ישראל, די. ומצינו בריש כלל גדול, גר שנתגייר בין האומות ומביא חטאת על החלב והדם והשבת ועבודה זרה, עיין שם, דלא ידע כלל שזה אסור, ואפילו על עבודה זרה ושבת, ונמצא שלא ידע כלל מכל התורה ובמה הוא גר להתחייב חטאת? — רק בקריאת שם ישראל די.

ובזה יובן מה דיהרג ואל יעבור על המרת דת להיות ישמעאל אף על פי שהם אין עובדים עבודה זרה אפילו בשיתוף כנודע, וכן נזהרים על גילוי עריות ושפיכות דמים ואין כופין כלל על אותן שלש עבירות דיהרג ואל יעבור — אבל המרת שם ישראל לבד, זה שקול ככל התורה כולה, וכנגד עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. ועיין ברדב"ז מזה.

ולכן גם אצל ההמון הוא פסול משפחה שיש מומר במשפחה, ואין חוששין אם יש בה רשע גמור העובר על כל עבירות שבתורה כל זמן שלא המיר.

וכן דורות הראשונים היו עובדים עבודה זרה, ומכל מקום שם ישראל לא המירו, ועל זה נאמר חבור **עצבים אפרים הנח לו**, שהם בחיבור אומה אחת ולא נתפרדו להתחבר עם הגוים ולהיות בכללם'.

(וע"ע בדבריו ב'אור זרוע לצדיק' ו, עמ' 22).

'... דהיתה שכוח ממנו עיקרה של שבת, אבל הכיר ולבסוף שכח, מאי — חייב על כל שבת ושבט... — וקצת סברה ב'סלקא דעתין' זו — כי תיגוק שנשבה לבין הנכרים, אינו עומד לידע ענין שבת, הלכך העלמה אחת היא לו לכל השבתות, לכן חייב חטאת אחת לכולן, אבל מי שהכיר ולבסוף שכח, יש לומר שעומד הדבר לזכור, ולכן כל שבת נידון כשכחה נפרדת, והרי זה דומה קצת לשכח שהיום שבת, שחייב על כל שבת ושבת הואיל ושכחתו שהיום שבת אינה מהוה סיבה שישכח גם את השבת האחרת. (עפ"י שפת אמת סו: וע"ע דרך נוספת בפני יהושע).

(ע"ב) 'אבל לא שכחה מאי, חייב על כל מלאכה ומלאכה...' — יש לבאר קצת סברת החילוק; כאשר יודע עיקר שבת ואינו יודע שהיום שבת, כל מלאכה שעושה הלא יודע שבשבת אסור לעשותה, והרי זה כקצת ידיעה המחלקת את החיוב לכל מלאכה ומלאכה, ואילו כשאינו יודע עיקר שבת, אין לו שום ידיעה כלפי המלאכות, ידיעה שיכולה להוות חילוק לחטאות. (שפת אמת)

יחייב על הדם אחת ועל החלב אחת... — ואין אומרים מביא חטאת אחת על כל עבירות שבתורה, שהרי שגגתו אחת היא, הכוללת את כל התורה. (תוס' הרא"ש. וכ"כ פני יהושע ורא"מ הרביץ, ע"ש ובחדש האביב).

דף סט

רבי יוחנן אמר: כיון ששגג בכרת אף על פי שהזיד בלאו. וריש לקיש אמר: עד שישגוג בלאו וכרת' — שני איסורים שנאמר בהם כרת כאחד, ורק הלאוין שבהם חלוקים [כגון איסורי העריות השונים], יש בהם חילוק חטאות לשוגג בשניהם (כבריש כריתות) — יש סוברים שאם הזיד בהם בלאו ושגג בכרת, אינו חייב אלא חטאת אחת, שהואיל ושגג בכרת לבדו, והרי כרת אחד לשניהם, אין כאן חילוק חטאות. ויש חולקים — ע' במובא בכריתות ג.

'פרט למומר' — כל עבירה שהתירה לעצמו, נקרא עליה 'מומר'. הרי שנהג לאכול חלב במזיד, ואכלו פעם בשגגה — פטור מקרבן. (ר"ח — ריש הוריות). ואפילו עתה חזר בתשובה ואין כאן 'זבח רשעים תועבה', מ"מ בשעת החטא היה ממועט מחיוב. (עפ"י תורא"ש שם. וע"ע במשנה למלך — שגגות ג,ז שהאריך בדבר. וע"ע מנחת חינוך קכא,ד).
ע"ע במובא בחולין ה.

'דידעה בתחומין ואליבא דרבי עקיבא' — דעת הרי"ף והרמב"ם (על פי הירושלמי. וי"מ כן גם בדעת הבבלי — ע' במובא ברמב"ן פו:), וכן פסק השלחן-ערוך (תד), שגם לדעת החולקים על רבי עקיבא, תחום שבת י"ב מיל [כנגד מחנה ישראל] — מן התורה הוא. ואולם יש ראשונים שהוכיחו מכאן שתלמוד דידן חולק, מכך שהוצרכו להעמיד כרבי עקיבא ולא העמידו שידע תחום י"ב מיל, שהוא מדאוריתא לכולי עלמא. (כן הוכיחו התוס' בחגיגה יז: בעל המאור ספ"ק דעירובין והריטב"א להלן ע: וע' גם בשו"ת הריב"ש החדשות — כב).
וצריך לומר לדעת הרי"ף והרמב"ם, שהסוגיות חלוקות בשאלה זו, וסוגיתנו נוקטת שלדעת החולקים

— לא יחזיר; יוצאים באגד שעל גבי המכה, וקושרו ומתירו בשבת; יוצאים באספלנית ובמלוגמא וברטיה שעל גבי המכה, ואם נפל לא יחזיר.

ואם קושר את התחבושת בדבר שאין לו כל חשיבות, שזורקים אותו בגמר השימוש — הריהו בטל לתחבושת ומותר לצאת בו, כל שנועד להדק את התחבושת, ולא כדי להוציאו. אין יוצאים בתחבושת שאינה ניתנת לצורך הגוף אלא רק כדי לשמור על נקיון הבגדים (עפ"י פוסקים).

נחלקו תנאים האם מותר לצאת בביצת חרגול, שן שועל ומסמר מן הצלוב (לרפואת חלאים שונים), או אסור הדבר אף בחול, משום 'דרכי האמורי'.

[אביי ורבא אמרו שניהם: כל דבר שיש בו משום רפואה — אין בו משום דרכי האמורי. ומנו בגמרא רשימת דברים האסורים משום דרכי האמורי.

יש מן הראשונים שכתבו שכל דבר שעושים אותו לרפואה ואינו נכלל ברשימה זו — אין בו משום דרכי האמורי, הגם שאין רפואתו ודאית וטבעית. ויש אסורים בכל דבר שאין רפואתו בדוקה ומנוסה, כגון קמיע שאינו מן המומחה.

ב. תליית קישורים וקמיעות הנחשבים כמסוגלים למיני חלאים שונים — מותרת בשבת. וכן כפיית כוס חמה על הטבור, לאדם החש במעיו — מותרת. וכן מותר לסוך שמן ומלח בשבת, להשכת שיכרות. וכן מותר לעשות 'עניבת חנק' לקיבוע הצואר וכדו', וללפף התינוק כדי ליישב אבריו ולקבעם שלא יישמטו — כל אלו אינם בכלל 'רפואות' שגזרו עליהם משום שחיקת סממנים. (ולפי שהאדם מצטער התירו לעשותם ולא חששו משום 'עובדין דחול'. עפ"י פוסקים).

פרק שביעי; דף סח

צד. מה דין השגגות דלהלן לענין חיוב קרבן חטאת?

א. אדם שמעולם לא ידע עיקר שבת, כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים.

ב. היה יודע עיקר שבת ושכחה.

ג. יודע עיקר שבת ואינו יודע בשעת עשיית המלאכה שהוא שבת.

ד. יודע שהוא שבת ואינו יודע שהמלאכה אסורות.

א. אדם שלא ידע עיקר שבת מעודו, כגון תינוק שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — לדעת רבי עקיבא, לכשיוודע לו מביא חטאת אחת על הכל, [ששגגה אחת היא לו. וכן חייב קרבן אחד על כל כרת שבתורה, על הדם אחד, על החלב אחד (ואפילו תמחויים מחולקים. תוס' וכדו')]. וכן נקטו רב ושמואל. ואילו לדעת מונבז, פטור מכלום. (שוגג כמזיד, מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג אינו חייב אלא אם היתה לו ידיעה). וכן סוברים רבי יוחנן וריש לקיש.

רש"י נתן טעם, לפי שאומר מותר אנוס הוא. והתוס' חלקו וכתבו שגזרת הכתוב היא.

הרמב"ם (שגגות ב,ו) פסק תינוק שנשבה בין הנכרים חייב קרבן.

ב. היה יודע עיקר שבת ושכחה, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — אינו חייב אלא אחת. (נאמרה 'שמירה' אחת לשבתות ונאמרה 'שמירה' לכל שבת ושבת, והכריעו חכמים מסברא, שהשוכח עיקר שבת אינו חייב אלא אחת, כי שגגה אחת היא, ואילו היודע עיקר שבת, חייב על כל שבת ושבת. עפ"י גמרא ט:).

ג. היה יודע עיקר שבת ושכח שהוא שבת עתה, ועשה מלאכות הרבה, וכן בשבתות הרבה — חייב על כל שבת ושבת. (שכל שבת היא שגגה לעצמה, ואינו חייב על כל מלאכה ומלאכה, כי שגגה אחת היא לו בכולן. עפ"י רב נחמן — להלן ע.).

א. רש"י פרש, לפי שבימים שבינתיים ודאי נודע לו שהיה או שבת, והרי הידיעות מחלקות את השגגות. ויש דעה שבכגון שלא היה באפשרותו לידע בינתיים שחילל שבת, כגון ששגג בכניסת שבת וסבר שהוא יום חול, אין הימים שבינתיים גורמים לו לידע שגגתו, ואינו חייב אלא אחת. (ע' שבט הלוי ח"ה כה).

ואולם התוס' כתבו להוכיח שאין הדבר תלוי בידיעה שבינתיים, [כי אין 'ידיעה' אלא כשנודע לו החטא], רק נלמד הדבר ממה שנאמרה 'שמירה' על כל שבת ושבת.

ב. ברמב"ם (שגגות ז, ח), משמע שאינו חייב על כל שבת ושבת אלא במלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אבל חזר ועשה אותה מלאכה ממש — אינו חייב אלא אחת.

ד. ידע שהיא שבת ושגג במלאכות, [גם אם שגג בכל ל"ט המלאכות, וכגון שידע רק איסור תחומין — למאן דאמר תחומין דאוריתא] — חייב על כל אב מלאכה ומלאכה. אבל אם עשה פעמיים אותה מלאכה, או אב ותולדתו או שתי תולדות מאב אחד — אינו חייב אלא אחת. [ורבי אליעזר מחייב על אב ותולדתו, כדלהלן].

א. ישנן דעות שחייב גם כן על כל שבת ושבת בנפרד. פירוט השיטות בכריתות טו. ובדעת סומכוס נסתפקו (בחולין פב) שמא חייב שתים על אותה מלאכה אפילו בהעלם אחד. אך דוקא שעשאו בוא"ו ולא בבת אחת ממש, או בשני מינים שונים. ערשב"א להלן צג: ובסוגיא בכריתות טו.

ב. שגג באב-מלאכה ועשאו, ואחר כך נודע לו אב-מלאכה זה ולא נודעו לו תולדותיו, ועבר ועשה תולדה שלו — צדד בשפת אמת שחייב שתים, שידיעת האב מחלקת בין האב לתולדה.

דפים טח — טט

צה. מה דין השגגות דלהלן?

א. שגג בלאו ובכרת.

ב. שגג בכרת והויד בלאו.

ג. שגג בקרבן והויד בלאו ובכרת.

א. שגג בלאו ובכרת — זהו שוגג האמור בתורה, ואין בדבר מחלוקת.

כתב הרשב"א: גם אם יודע באיסור 'עשה' שיש בשבת, הואיל ושגג ב'לאו' — שוגג הוא. ואולם אין הדבר מוסכם, ויש סוברים שלדעת ריש לקיש פטור (ע' רמב"ן). וכן דעת הרא"ה והריטב"א.